

NOTA BIBLIOGRÀFICA

A L'ENCALÇ DELS REBUTJATS I PROFANS. A PROPÒSIT DE L'OBRA DE JORDI CERVERA SOBRE LA CARTA ALS HEBREUS*

Enric CORTÈS

L'obra que recensionem és la tesi doctoral de Jordi Cervera, defensada a la Facultat de Teologia de Catalunya el dia 5 de maig de 1998. Es tracta d'una obra ben estructurada i ben plantejada. Es desenvolupa al llarg de quatre capítols de forma clara i ordenada: el primer capítol és una bona introducció general als problemes d'Hebreus (He) amb els temes típics que fan al cas: els problemes del text, la datació de l'obra, l'autoria, l'estructura (es mencionen *sols* les diverses estructures donades i es prefereix la d'A. Vanhoye), el gènere literari, etc. (pp. 39-56). El segon capítol (pp. 57-91) toca sobretot els temes centrals d'He que més incidència tindran en l'exegesi de 12,16-17: les amenaces contra l'heretgia (3,12-14; 6,4-8; 10,26-31; 12,14b-17). Els capítols tercer i quart (pp. 93-195) constitueixen el nucli de l'estudi: la tesi vol demostrar l'existència de la tradició del *pasul* (= *el rebujat*, *el profà* = πόσνος ἢ βέβηλος) en la persona d'Esau que apareix en He 12,16-17. I crec que ho aconsegueix, tot i que es poden discutir alguns detalls de l'argumentació.¹ A més, l'Autor ha adduït dos textos més que contenen la tradició del *pasul* (*Midraš Tehilim* 81,2 i Levític Rabba 26,42). Amb l'obra de J. Cervera s'amplia, d'una banda, l'impacte que la tradició del *pasul* ha fet en els textos rabínics i, de l'altra, esdevé més visible la petja que ha deixat la tradició targúmica en el Nou Testament.

Un altre mèrit de la tesi és l'estudi del sintagma τόπος μετανοίας (= *lloc, ocasió de conversió* que no obtingué Esau) en el seu rerefons jueu i en el seu recorregut fins

* Jordi CERVERA I VALLS, *Esau, el rebutjat de la comunitat. Tradicions jueves en He 12,16-17* (Col·lectània Sant Pacià 67), Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya 1999, 240 pp.

1. Per exemple, vegeu a les pp. 118, 120 la pretesa controvèrsia anticristiana en MSl 81,2 (que s'enfrontaria, segons l'Autor, als arguments de Pau en Rm 9,6-13 i Ga 4,22-31). L'Autor segueix en això la tesi no publicada d'I. AMINOFF, *The Figures of Esau and the Kingdom of Edom in Palestinian Midrashic-Talmudic Literature in the Tannaic and Amoraic Periods*, Melbourne: Department of Middle Eastern Studies, Melbourne University 1981.

als escrits dels Pares de l'Església (pp. 150-186). Però, per la mateixa regla de tres, ¿no hauria estat millor de resseguir també la tradició del *pasul* en la literatura jueva del talmud i del midraix posterior al Nou Testament? És una tasca que queda per aprofundir. Em sembla que la tradició (o tradicions) a propòsit de l'apòstata 'Eliša' ben 'Abuyah podria oferir un seguiment important del tema de la tesi, a la vegada que un reforçament d'aquesta. Aquest rabí és un dels grans mestres de la primera meitat del segle II dC que va apostatar del judaisme.² Per això la tradició rabínica transmet els seus ensenyaments amb l'expressió «'Aher» (= «un altre» diu), «'Ahor» (= el «retrògrad»), «'Aherim» (= altres).³ Vegem breument com es presenta en els textos més coneguts de la literatura posterior (talmuds i Cohèlet Rabba) la reflexió teològica sobre l'apostasia de 'Eliša' ben 'Abuyah:

I. Hag 2,1,77b-c:⁴ a propòsit de la interpretació d'uns textos bíblics (Job sobretot) per dues vegades escoltant la interpretació que dona R. Me'ir, diu R. 'Eliša': «*Ai d'aquells que perden i no (poden) retrobar: ווי דמוברין ולא משכחין*». L'última de les vegades afegeix R. Me'ir: «De què serveix tota aquesta ciència que està en tu si no et converteixes? ולית את חור בך (diu R. Me'ir). *Jo no puc (לית אנה יכיל)*, diu 'Eliša'. Per què?, li diu (R. Me'ir). És que, li respon, una vegada vaig passar davant del Sant dels Sants cavalcant el meu cavall el dia del Gran Perdó que queia en dissabte i vaig sentir una veu que venia del Sant dels Sants dient: «*Convertiu-vos, fills (Jr 3,22), excepte ... שוּבוּ בְּנֵי חוּץ*—'Eliša' b. 'Abuya que ha conegut el meu poder i s'ha rebel·lat contra mi'». «מרד בי». A continuació es donen diverses causes.⁵ Després d'aquestes, el text continua: «Alguns dies després 'Eliša' va caure malalt. Hom va dir a R. Me'ir: Heus aquí que el teu mestre està

2. Per aquesta seva vicissitud va influir molt en els homes de l'Haskalà (o Il·lustració), que s'hi veien d'alguna manera reflectits. Apareix com a personatge central en novel·les, poemes i estudis d'aquest període. Cf. G. G. SCHOLEM, *Jewish Gnosticism*, 1965, pp. 14-19; *Kabbalah*, Jerusalem: Keter Publishing House 1974, pp. 13, 22, 377.

3. Però s'ha de tenir en compte que també es decretà en el seu moment—per l'oposició que R. Me'ir tingué al Nassí (R. Šim'on b. Gemali'el)— que les *halakot* de R. Me'ir es transmetessin sota el nom de 'Aherim. De fet, MQ 3,1,81c afirma que «ells volgueren excomunicar (לנרות) R. Me'ir». R. Me'ir hagué d'aguantar una vida familiar plena d'esdeveniments tràgics: la mort simultània dels seus dos fills mentre ell estudiava al *bet ha-midraš* és sols un d'ells; la seva dona Berurya era la filla del màrtir Hanina b. Teradyon; la germana de Me'ir fou presa per exercir com a prostituta en casa de cites, d'on ell la rescatà (AZ 18a-b); segons una llegenda citada per Rashi i a la qual aquest dóna credibilitat (AZ 18b) la seva pròpia dona (tan gran coneixedora de l'*halakà* que a vegades corregeix el propi marit) fou seduïda per un dels seus estudiants. Tenia, doncs, suficient experiència de la vida per a comprendre fins i tot la defallença del seu mestre, l'apòstata. Fou un dels líders de la generació de després de la guerra de Bar Kokba.

4. Cf. Hag 15a-b; Cohèlet Rabba 7,8,1.

5. Un dia assegut estudiava a la vall de Guinossar..., veu que l'incompliment de la llei no és castigat; i que el compliment de la llei a propòsit de les cries preses després d'alliberar la mare (Dt 22,7) és castigat; el talmud menciona encara una altra causa: el cas del bon rabí la llengua del qual acaba atrapada per la boca d'un gos; aleshores ell digué: és aquesta la recompensa de la Torà? Heus aquí una llengua que ha exposat les paraules de Torà... Sembla que no hi ha recompensa i que la resurrecció dels morts no existeix. Segons altres, durant el temps que sa mare estava encinta, passà davant una casa d'ídols i aspirà l'olor de l'encens perniciós, que penetrà el seu cos com el verí d'una serp.

malalt. (R. Me'ir) va anar a fer-li una visita i el va trobar malalt. ¿És que no et converteixes, לית את חזר בך?, li preguntà. No són rebuts els qui es converteixen (en aquest estat) ואין חזרין מתקבלין (contestà R. 'Eliša'). ¿És que no està escrit (li digué R. Me'ir): “Tu fas convertir l'home fins en el moment de la pols” (Sl 90,3)? Fins al moment en què la vida és esclafada, (hi ha temps perquè els penedits) siguin rebuts. En aquell instant 'Eliša' va plorar, expirà i morí. R. Me'ir es va alegrar en el seu interior, dient: Em sembla que R. ('Eliša') ha mort penedint-se, מתוך תשובה.⁶ Quan hom l'enterrà, un foc va baixar del cel i va cremar la seva tomba. Hom digué a R. Me'ir: Vet ací que la tomba del teu mestre es crema. Va sortir immediatament per examinar-la i la va trobar cremant. Què va fer? Va prendre el seu xal de pregària i l'hi va estendre damunt dient: “Passa aquí la nit, etc.” (Rt 3,13a), és a dir, habita (encara) en aquest món que s'assembla a la nit. “I al matí” (Rt 3,13b), és a dir, el món futur que tot ell és llum (matí). “Si vol redimir-te (casant-se amb tu, אם יאריך, bé, que ho faci)” (ibíd.). Això es refereix al Sant b. s. que és bo, del qual es diu: “El Senyor és bo per a tots; la seva misericòrdia s'estén a totes les seves obres” (Sl 145,9). (Després es diu): “I si no vol redimir-te et redimiré jo, ho juro” (ibíd.). I s'extingí (el foc). [...] ¿Creus tu que (la teva intercessió a favor d'ell) ha estat escoltada? Els digué (R. Me'ir): ¿És que no s'ensenyava que és lícit de salvar d'un incendi l'estoig d'un llibre amb el llibre, l'estoig dels *tefillin* amb els *tefillin*? (De la mateixa manera) hom salvarà 'Eliša' pel mèrit (dels coneixements que allotjava) de la Torà, אחר בזכות חזרו,»

La relació amb el tema de la tesi és evident des de més d'un punt de vista:

1. Aquí Déu (expressat de diverses formes en els tres textos paral·lels) també exclou R. 'Eliša' de la possibilitat de conversió: «“Convertiu-vos, fills” (Jr 3,22), excepte ... שובו בנים חזק – 'Eliša' b. 'Abuya'» (Ḥag 2,1,77b; Ḥag 15a, per duplicat;⁷ Cohèlet Rabba 7,8,1).⁸

6. E. E. URBACH creu en «l'autenticitat» d'aquesta història. Cf. la seva obra, *The Sages, Their Concepts and Beliefs*, Jerusalem: The Hebrew University 1975, p. 465-466 (en l'original, *Ḥazal*, Jeruśalayim 1969, p. 411).

7. Ḥag 15a-b: «Després de la seva apostasia (*yaša' letarbut ra'ah*), 'Aḥer preguntà a R. Me'ir: ¿quin és el significat del verset “or i vidre no es poden igualar” [...] (Jb 28,17)? De la mateixa manera que els vasos d'or i de vidre es poden recompondre encara que s'hagin trencat, així també un deixeble (*talmid ḥakam*) encara que hagi pecat té remei. (R. Me'ir) li digué: Així, doncs, tu també converteix-te (= *ḥazor beka*). Ell contestà: Jo ja vaig sentir des de darrere el vel (*pargod*): “Convertiu-vos, fills rebels” excepte 'Aḥer» (*šubu banim šobabim huš me'aḥer*). A continuació la mateixa tradició encara s'expressa d'una altra manera: «Ensenyaren els nostres rabins: Una vegada 'Aḥer cavalcava un cavall en dissabte i R. Me'ir caminava darrere d'ell per aprendre la Torà de la seva boca. ('Aḥer) li diu: “Me'ir, torna (*ḥazor*) enrere, car ja he mesurat per les passes del meu cavall que fins aquí arriba el límit (permès) en dissabte. Li respongué (Me'ir): Torna (= converteix-te, *ḥazor beka*) també tu. ('Aḥer) contestà: ¿És que no t'he dit que jo ja vaig sentir de darrere el vel: Convertiu-vos, fills rebels, excepte 'Aḥer” (*šubu banim šobabim huš me'aḥer*)? R. Me'ir pogué més que ell i el portà a una escola...» El porten a tretze escoles, on els alumnes citen versos de l'Esriptura contra ell. És, doncs, llarga la reflexió talmúdica a propòsit de la salvació/condemna de 'Eliša' b. 'Abuya. Vol dir que el tema era important per als autors, aquí i en l'altre paral·lel talmúdic.

8. Cohèlet Rabba 7,8, 1: (...Cavalcava 'Eliša' amb R. Me'ir al costat, i en un cert moment diu 'Eliša': «Para, que conec pel meu cavall que ja has depassat el permès en dissabte»). «Tota aquesta saviesa tens i no et converteixes? ולית את חזר בך (diu R. Me'ir). ('Aḥer) li respon: No està

2. Curiosa la persistència de la frase «Ai d'aquells que perden i no (poden) retrobar.» S'hauria d'estudiar bé quina funció té en el relat del Talmud de Jerusalem;⁹ en tot cas, s'entén relativament bé dins la tradició del *pasul* (= el rebutjat, el no-escollit): com en el cas del *pasul*, no s'accepta la conversió (= *no poden retrobar*) d'Eliša'. Però, a diferència dels casos de *pasul* que coneixem dins la literatura targúmica i midràixica, 'Eliša' pertany al poble escollit (encara que sigui un renegat).

3. L'element més suggerent és el que expressa amb rotunditat la impossibilitat de la conversió:

«jo no puc», לית אנה יכיל, Hag 2,1,77b; o «no està en la meua força», לית בחילי, Cohèlet Rabba 7,8,1. Evidentment, aquestes expressions s'han d'entendre segons el context immediat: la veu de Déu fa que (o testimonieja que) no pugui.

«Ja he sentit des del vel (= cel)...», כבר שמעתי (per dues vegades), Hag 15a. És la veu de Déu que certifica i a la vegada impedeix la conversió. Ell no és cridat a la conversió: «Convertiu-vos, fills, excepte –... שובו בנים חוץ – 'Eliša' b. 'Abuya.» En el sentit primitiu del relat em sembla sentir, si no la mateixa teologia del *pasul*, alguna cosa que s'hi assembla molt o que n'és el posterior desenvolupament dins el judaisme..., car hi ha (sobretot en el Talmud de Jerusalem) un bonic treball exegetíc que vol salvar R. 'Eliša' a través de les belles interpretacions de R. Me'ir, el seu alumne que no l'abandonà ni en l'apostasia.

No oblidem que en R. 'Eliša' es tracta (originàriament) d'un apòstata. Crec que seria interessant un estudi dels primers estrats d'aquest tema i del seu posterior desenvolupament en tots els escrits rabínic dels primers segles.

II. Observem també un cert paral·lelisme, que no menciona l'Autor, entre He 12,14-16 i 5,7, on Jesús «amb llàgrimes pregà i no fou escoltat. Fou escoltat per la seva reverència». Crec que el paral·lelisme és prou interessant a primera vista:

1. Tots dos demanen quelcom molt important:

Jesús, la vida: «s'adreçà a qui el podia salvar de la mort», 5,7a.

en la meua força לית בחילי. Jo cavalcava per darrere del temple, era el dia del Gran Perdó que es va escaure en dissabte i vaig sentir una veu del cel (*bat qol*) que deia: “Convertiu-vos, fills, שובו בנים (Jr 3, 22), torneu a mi i jo tornaré a vosaltres (Ml 3,7) excepte – חוץ ב – 'Eliša' b. 'Abuya que coneixia el meu poder i no obstant això es rebel·là contra mi.” (... Veient que el que passava a bons i dolents és a l'inrevés del que diu la Torà –cf. el paral·lel talmúdic a n. 5– diu): «“No hi ha premi per als justos ni resurrecció dels morts.” Altres diuen que quan la seva mare era prenys d'ell va passar per un temple idòlatric i olorà les ofrenes, li donaren part d'aquesta mena (d'aliment), en menjà i foradà el seu estómac com el verí d'una serp. Després d'un temps, R. 'Eliša' es posà malalt. Digueren a R. Me'ir: Eliša' està malalt. Anà a visitar-lo. Li digué (R. Me'ir): “Converteix-te” (*hazor beka*). Ell respongué: Havent anat tan lluny, seré jo acceptat? Li respon: ¿És que no està escrit “Tu fas convertir l'home fins en el moment de la pols” (Sl 90,3)? Fins al moment en què la vida és esclafada, (hi ha temps perquè els penedits siguin rebuts). En aquell instant 'Eliša' ben 'Abuya va plorar (בכה) i morí. R. Me'ir es va alegrar dient-se: Em sembla que R. ('Eliša') se n'ha anat penedint-se שמתוך תשובה נסחלק. Però quan el van enterrar vingué foc per cremar la seva tomba...», (el text segueix semblantment a Hag 2,1, 77c).

9. Segurament que serveix de marc de referència antic per a explicar amb la duresa de la teologia del *pasul* una sentència de condemna inapel·lable contra l'apostasia... totalment oposada a l'opció que escull i raona R. Me'ir. L'opció teològica de R. Me'ir sembla ser un desenvolupament posterior molt ben treballat en el relat anterior.

Esau, la primogenitura (o la benedicció de primogenitura, que és o sembla el mateix), 12,16b i 17a.

2. Ben mirat, cap dels dos no és escoltat:

Jesús no és alliberat de la mort tot i demanar-ho, encara que ho sigui per la resurrecció; es diu al final del v. 7 «fou escoltat», però no sembla pas que ho sigui sobre el tema de la seva mort.

Esau «en va quedar exclòs» (de la benedicció) i «no tingué cap possibilitat de convertir-se, tot i haver-ho suplicat», 12,17b.

3. Tots dos ho demanen amb *llàgrimes*:

Jesús, «amb grans clams i *llàgrimes*» (δακρύων); («oferint pregàries i súpliques», 5,7a-b.).

Esau, «tot i haver-ho suplicat amb *llàgrimes*» (δακρύων), 12,17b.

Evidentment, les diferències són prou conegudes i encara de més volum teològic que els paral·lelismes, no cal dir-ho. Però aquests paral·lelismes serveixen, si més no, per a fer-nos adonar que les «*llàgrimes*» (Esau) i els «grans clams i *llàgrimes*» (Jesús) estableixen probablement una mena d'inclusió literària que subratlla que alguns cristians de la comunitat (representats en el rebuig d'Esau) estan apostatant o a punt d'apostatar del misteri de *la mort salvadora* de Jesús. Sobre aquest objecte de l'«apostasia», l'Autor en parla a bastament i bé en les pp. 73-79.

Indubtablement, en una obra d'aquest estil són múltiples les versions a fer, i a vegades els textos rabínic són prou críptics. No és d'estranyar, doncs, que algunes traduccions de l'Autor siguin discutibles: en *Midraš Tehillim* 81,2 (p. 114), quan el text vol corroborar el que es diu amb una segona citació bíblica, tenim: הוּא הוּא דְכָרִיב, que l'Autor tradueix simplement per «l'Esriptura diu». Seria millor de traduir «això és el que diu l'Esriptura» (o similar); d'altra banda, a continuació, l'abreviatura הוּי (אוֹמֵר) es traduiria millor dient: «això prova que» («no va veure culpa en Jacob»), a l'estil de com tradueix al final la mateixa abreviatura: «Això és el que volen dir els mots...» Algunes versions són inexactes..., encara que no afectin el sentit del text que es discuteix: a p. 104, lín. 13, «seu» en lloc de «meu»; íd. a p. 187, líns. 1-2. En aquesta línia sobta que el tetragrama a vegades es «tradueixi» per «Elohim» (pp. 103 i 104, per exemple) i a vegades (amb més encert per a una tesi) simplement es transcrigui «Jahvè» (p. 108, per exemple). La traducció no sembla prou fidel a p. 121, líns. 11 i 20, car no es tradueix l'expressió וְאַתָּה קוֹרָא תוֹרָה = «i tu podries queixar-te d'injustícia» (a propòsit del text bíblic).

Crec que hom acceptarà amb facilitat la tesi de l'Autor. Això, però, no implica admetre totes les interpretacions dels textos que s'hi addueixen; per exemple, la que dóna al mot אָר en LvR 36,5 (26,42). L'Autor entén que el mot 'af (*enuig*) aplicat per l'Esriptura a Abraham i a Isaac a causa de la descendència que tenen es refereix, en la comprensió que en fa el midraix, a l'*enuig* dels patriarques. No crec que aquest sigui el sentit transmès per LvR 36,5 (26,42). Immersos com estan tots aquests textos dins l'òptica de la predestinació divina, segurament que per al midraixista l'*enuig* respecte als patriarques és el de Déu. No em sembla correcte parlar de «l'*enuig* d'Abraham i Isaac de veure rebutjada una part de la seva descendència...» (pp. 127.198). Ja que, com diu molt bé l'Autor, «el fet de ser *pesolet* és una decisió divina» (ibíd.). Un altre detall en què molts dissentiran: l'Autor creu que la lectura que amb encert proposa d'He 12,14-16 implica que «dins el context apològic de superació del judaisme que

Hebreus ens vol mostrar, el cristianisme ha substituït el judaisme. Esaú, el germà gran, tipifica aquella porció del poble d'Israel (el germà gran dels cristians) que ha rebutjat el Crist, i que, conseqüentment, ha estat rebutjada per Déu i ha deixat de ser el poble escollit» (p. 135).

També és errònia, al meu entendre, la interpretació d'Is 64,3 en els textos talmúdics que parlen del «lloc» privilegiat que ocupen els penitents en contraposició al lloc dels justos (p. 183). El Talmud en Ber 34b diu, segons l'Autor: «Tots els profetes van profetitzar sols en benefici dels penitents, però per als plenament justos, “cap ull no ha vist un Déu comparat a vós” (Is 64,3).» La citació bíblica traduïda així desdibuixa el context i, a més, s'hauria d'haver indicat que és incompleta. La mateixa citació apareix traduïda millor –més d'acord amb el context– unes ratlles més avall en citar el text paral·lel San 99a (no San 99b com s'escriu arreu): «l'ull no ha vist, oh Déu, al teu costat, el que ha preparat per a aquell qui espera(va)¹⁰ en Ell». No es tracta que «els justos (seguint Is 64,3) veuen les obres que Déu fa» (p. 184), sinó que els dos textos del Talmud, amb aquesta citació, volen subratllar la importància d'allò que *Déu té preparat en l'altra vida per als qui esperen en Ell*, és a dir, per als justos. Només que el primer text, el de Ber 34b, cita sols les primeres paraules del verset, però l'accent està posat en la continuació que no cita (com sovint passa en la literatura rabínica).

Respecte a τóπος μετανοίας, tot i que l'Autor diu que «no trobem l'equivalent hebreu o arameu enlloc» (p. 202 i cf. 137ss), segurament que aquest sintagma en Sv 12,10 és traducció del semita מקום תשובה.

No cal dir que en una obra doctoral d'aquest gruix era d'esperar que s'hi introduïssin errors de diverses menes: de grafia de l'hebreu (segurament degut al fet que els caràcters seleccionats per la impremta no són prou clars), de transcripcions i d'impremta en general. De cara a estimular una posterior edició i perquè l'obra en si mereix màxima atenció, assenyalem els següents errors que no afecten per a res a la credibilitat que mereix la posició de l'Autor respecte de les tradicions del *pasul* i del τóπος μετανοίας:

Errors de transcripció: *Šitah Hadašah* és transcrit de manera no científica i a més de forma il·lògica tant en l'índex (p. 221) com a la p. 186 (n. 226, lín. 3); p. 111, lín. 13. Ídem respecte als noms dels rabins (cf., per exemple, p. 184).

Faltes d'impremta (en general): p. 87, n. 145, lín. 4; p. 112, n. 122; p. 134, n. 223, lín. 2; p. 156, n. 88, lín. 2; p. 187, n. 227, lín. 5; p. 194, n. 255, lín. 5; l'última ratlla de la p. 200: «coincidències notò-». Hauria de dir: «coincidències notòries».

Faltes d'impremta (hebreu): p. 99, lín. 19, *het* en lloc de *he*; ibíd., lín. 20, *dalet* en lloc de *reš* i *samek* en lloc de *mem*; p. 103, lín. 18, diu *mimenu* en lloc de *mimeni*; id. a p. 104, n. 76; p. 104, lín. 13, hi falta una *yod* i hi ha una *samek* en lloc d'una *mem*; id. ibíd., a lín. 16; id. a p. 105, lín. 16 (però a l'inrevés: hi ha una *mem* final en lloc d'una *samek*); p. 114, n. 131, lín. 1; p. 117, n. 141, lín. 1: «Sl 81,2» en lloc de Mídraix dels Salms 81,2 (o MS1 81,2); p. 117, lín. 30; p. 122, lín. 6; p. 127, líns. 3.4; p. 129, n. 198; p. 131, n. 204 i n. 206; p. 166, n. 143, lín. 3; p. 143, n. 34, lín. 2; p. 183, lín. 12; p. 189, lín. 12; p. 205, líns. 11.14.28.

La tesi mostra que la tradició del *pasul* era coneguda en els primers segles..., també en els textos cristians que segurament no sempre l'entengueren bé. Ho dic per-

10. El parèntesi és meu.

què convindria intentar d'aclarir precisament a la llum de la tradició del *pasul* un d'aquests textos, el tan difícil Testament de Benjamí 10,10, sigui jueu (segons creu la majoria d'investigadors), cristià o judeo-cristià. Potser l'il·luminaria. Diu el text dels Testaments dels dotze patriarques: «I (Ell) condemnarà Israel per mitjà dels escollits entre els gentils, tal com va condemnar Esaú per mitjà dels madianites, els quals van refusar ser els seus germans a causa de la impuresa i de la idolatria; i es van apartar de Déu esdevenint no-fills en l'heretat dels qui temen el Senyor.» La versió armena ofereix un text molt clar: «Ell deixarà convicte Israel a través dels gentils escollits, de la mateixa manera que Ell deixà convicte Esaú a través dels madianites que estimaren els seus germans. Sigueu, doncs, fills meus, en la porció d'aquells qui temen el Senyor», segons la col·lecció dels apòcrifs de R. H. Charles que creu, com altres, que el text armeni és el millor. La meua opinió és que la traducció armena traïx les ganes de comprendre i de facilitar el text: que hi hagi afegit «que estimaren els seus germans» vol dir molt. Vol dir que hi havia alguna cosa (difícil) en el seu ms. grec. El text grec que li serví de base no podia acabar dient simplement «... per mitjà dels madianites». Si hagués estat així, no hauria sentit la necessitat de clarificar. Potser el que hi havia en el ms. grec era la «πορνεία καὶ εἰδωλολατρεία» (que a l'origen devia referir-se al «rebuig-idolatria») d'Esaú, expressió que no hauria entès prou l'autor del grec perquè no coneixia la tradició del *pasul* que s'expressa amb πόρνος ἢ βέβηλος en He 12,16-17. Respecte a l'última part del v. 10 del Testament, la traducció armena ha actuat també facilitant la comprensió d'un text difícil; un text que indubtablement contenia πορνεία καὶ εἰδωλολατρεία, cf. TestRub 4,6. L'última part del v., tal com encara el tenim en grec, reitera altres expressions tòpiques de la tradició dels que són *pasul*: *no ser de l'herència, no ser fills*. No podem certament obtenir el grec original; segurament el text jueu, que hi ha sota de l'actual cristià, entenia bé i coneixia prou la tradició del *pasul*. No sembla que l'entenguessin els qui van venir darrere i van malmetre el text, malauradament. Ara és irrecuperable. Tampoc no sabem a què es refereix (o referia?) la tradició dels madianites que es relacionen en negatiu amb els descendents d'Esaú, segons el millor text grec que ara ens ha arribat. No il·lumina suficientment la qüestió ni la tradició targúmica de Gn 36,35 ni Ant 4,131ss: llarg discurs-diàleg amb les dones de Madian que obtenen que els joves israelites caiguin en la idolatria, separant-se així del poble elegit i de la vida, segons Nm 25,1-2ss... Heus aquí, doncs, un altre tema ben difícil d'escodrinyar...

Felicitem l'Autor per l'obra acabada. És una obra que interessarà tant als investigadors del Nou Testament com del judaisme dels primers segles. No pot faltar en cap biblioteca de les facultats de teologia. Després de llegir-la, el lector, si ha arribat fins a les «conclusions» de l'obra, encara rebrà el regal d'una «porta oberta» a nous temes: l'«arrel amargant» en He 12,15, la «primogenitura» (He 12,16) o els camins, marrades i dreceres que la tradició literària dels rabins ens ha deixat a propòsit de l'apòstata 'Eliša' ben 'Abuyah, etc. Qualsevol d'aquests temes té encara «porta oberta»... Podrien ser una bona continuació del seu treball doctoral. Tant de bo.

Enric Cortès